

POLONYA'DA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Öztürk EMİROĞLU*

Özet:

Polonya'da Türkçe öğretimi, Lehlerle Türklerin diplomatik ilişkileri (1414) ile veya Tatar ve Karay Türklerinin Polonya topraklarına XV. yüzyılda yerleşmeleriyle başlatılabilir. Polonya sarayında XVI. yüzyıldan itibaren Türkçe öğrenimi başlar ve gelenek olarak son bölünmeye (1795) kadar sürer. Polonya krallarından Stefan Batory ve III. Jan Sobieski'nin Türkçe konuştuğunu kaynaklardan öğrenmekteyiz. Bunun yanında Dominikan ve Cizvit tarikatlarında diğer Şark dillerinin ve Türkçenin öğrenildiğini eklemek gerekir. Aristokratlar arasında da Türkçe öğrenenlerin olduğunu ve bilhassa Dzierzka, Otwinowski, Zamoyski, Sobieski, Czartoryski ve Potocki ailelerinin Türkçe öğrenmeyi teşvik ettiklerini biliyoruz. XIX. yüzyılın başından itibaren artık akademilerde diğer Şark dilleri ile birlikte Türkçenin öğretildiğini, XX. yüzyılda Türkoloji bilimine Polonya'dan önemli katkılar yapan Türkologların yetiştiğini kaydetmek gerekir. İncelememizde bir makalenin çerçevesine sığacak şekilde Polonya'da Türkçe öğretiminin tarihçesini geçmişten günümüze ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar kelimeler: Polonya, Türkçe, öğretim, geçmiş, bugün.

Historical Development of Teaching Turkish Language in Poland

Abstract:

Turkish language teaching in Poland was initiated with diplomatic relations between the Turks and Poles. It is also possible to start with Turkish words taking place in Polish. It can also start with the settlement of Tatar and Karay Turks in Polish territory. Turkish language learning started in Poland palace after 16th century and as tradition it continued until the division. We learn from sources that the kings of Poland Stefan Batory and Jan Sobieski III could speak Turkish. It should be added that other oriental languages and Turkish language were learned in Dominican and Jesuit sects.

* Doç. Dr., Varşova Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi Türkoloji ve Orta Asya Halkları Bölümü öğretim üyesi, o.emiroglu@uw.edu.pl

We also know that aristocrats learned Turkish language and particularly Dzierzka, Otwinowski, Zamoycki, Sobieski, Czartoryski and Potocki families encouraged learning Turkish language. Turkish language has been taught in the academies with other oriental languages since the beginning of the 19th century. It should be noted that Polish Turcologists have had significant contribution to Turcology science in 20th century. In this study, we will try to mention all aspects of the history of Turkish language teaching from past to present in Poland.

Keywords: Poland, Turkish, teaching, past, today.

Türkiye ve Polonya, ilişkileri 600 yıla dayanan (1414-2014), XVI. yüzyılda sınır komşusu olmuş, her zaman birbirini siyasi, içtimai, kültür ve sanat alanında daha yakından tanıma çabası içinde olan iki ülkedir. Barış dönemlerinde olduğu gibi yaklaşık olarak 25 yıllık savaş döneminde de ilişkilerini kesmeyen iki devlet, diplomatik irtibatlarının başladığı XV. yüzyıldan (*Yoldaki Elçi* 2014: 3) bugüne, dünyada örneğine az rastlanır tarzda bir dostluğa sahiptir. Böyle bir dostluğun kurulup gelişmesinde sultan ve krallardan sonra üst düzey yetkililerin ve emeği geçen pek çok kişinin yanında, duygu ve düşünceleri aktaran, sözlü ve yazılı ürünleri çeviren, iki ülke ile ilgili araştırma yapan, Türkçe ve Lehçe bilen tercümanların, Türkologların ve Polonistlerin rolü de önemlidir.

Eski devirlerden günümüze Polonya'da Türkçe bilenleri; krallar, diplomatlar, tercümanlar, misyonerler, tüccarlar, bazı asker veya sivil bürokratlar, esirler, seyyahlar, Türk ülkelerinde iş bulmak isteyen veterinerler, mühendisler, doktorlar, turizmciler, telefon ve günümüzde bilgisayar gibi teknik sahalarda çalışmak isteyen kişiler, karma evlilik yapanlar ve bu evliliklerden dünyaya gelen çocuklar şeklinde sıralamak mümkündür. Bu çerçevede Polonya'da Türkçe öğretiminin tarihçesini, süreçler ve çevreleri göz önünde bulundurarak kronolojik olarak başlangıçtan bugüne incelemeye tabi tutacağız.

I. Polonya Kraliyet Sarayında ve Aristokratlar Arasında Türkçe

Polonya'da Türkçe öğretim tarihini, dillerin birbirini gizli veya açıktan etkileme esasından hareketle, Türkçeden Lehçeye gelen ilk kelimelerle başlatmak mümkündür. Altın Ordu devletinin çöküşü (1502) ile bir yandan Tatar ve Karayların Polonya topraklarına kalıcı yerleşimi gerçekleşirken, diğer yandan Polonya, sınırlarını Karadenize doğru genişletir. Böylece Polonya, Türkiye'nin sınır komşusu olurken Tatar ve Karayların vatan tuttuğu yeni ülkelere biri olur. Bu yerleşim ve sınır komşuluğu; bir yandan Türkçenin Kıpçak koluna, diğer yandan komşu ülke Osmanlı coğrafyasındaki Oğuz Türkçesine ait kelimelerin Lehçeye girmesine zemin hazırlar. Böylece Türkiye Türkleriyle

komşuluğun yanında Tatar ve Karayların da aralarında yaşamalarından dolayı Polonyalılar Türkçeyi günlük hayatlarında duyarlar ve Türkçeye merak uyanır. Polonya coğrafyasında yaşayan eski devir Ermenilerin bir kısmının da hem Kıpçak hem Oğuz Türkçesini bilmeleri, bu merakın uyanmasında bir diğer etkidir. Ayrıca, Türkçe bilen Salomon gibi Yahudilerin de tercüman ve elçilik görevlisi olarak Türkçenin Polonya coğrafyasında duyulması ve yayılmasında etkisi olduğunu unutmamak gerekir (Tryjarski, Varşova: s.12).

Stefan Batory ve III. Jan Sobieski gibi birkaç Polonya kralının Türkçe bilmeleri de Polonya’da bilhassa aristokrat aileler arasında Türkçe öğrenmeye ilgi uyandırmıştır. Lehçede “poturczency / Türkleşenler” diye adlandırılan; Roksolana / Hürrem Sultan (1502-1558), Wojciech Bobowski / Ali Ufki Bey (1610?-1675?), Jozef Bem / Murat Paşa, (1794-1850), Konstantyn Borzecki / Mustafa Celaledin Paşa (1826-1876), Michal Czajkowski / Mehmet Sadık Paşa (1804-1886) gibi isimlerin Türkiye’ye ve Türkçeye merak uyanmasında etkileri olduğunu da ilave etmek gerekir.

XVI. yüzyılın güçlü krallarından Zygmunt August’un (1520-1572) İstanbul’a, Krzysztof Dzierzka’yı Türkçe ve diğer Şark dillerini öğrenmesi için göndermesiyle Polonya sarayında bir gelenek başlar. Krzysztof Dzierzka, Polonya’ya döndükten sonra Türkçe bilen tercümanlar yetiştirmek maksadıyla kraliyet kançılıryasında çalışmaya başlar. Samuel Otwinowski de Türkçe bilen ve kraliyet kançılıryasında çalışan bir diğer isimdir. Polonya’da XVI. ve XVII. yüzyılda iyi Türkçe bilen, Türkçeden eserler ve belgeler çeviren tercümanlar arasında Dzierzka ve Otwinowski ailelerinin fertleri dikkat çeker. Bu ailelerde Türkçe tercümanlık, babadan oğula geçtiği için uzun yıllar bu iki soydan gelen isimler tercümanlık işini sürdürmüşlerdir. Soylular arasında Türkçe öğrenme geleneği, XVIII. ve XIX. asırda Zamoyski, Potocki ve Czartoryski gibi ailelerce devam ettirilmiştir (Reychman 1950: 38). XVII. yüzyılda Polonya’daki siyasi istikrarsızlıklar sebebiyle soylu aileler arasında Türkçe öğrenme, tercümanlık ve rehberlik (dragoman) yapmak geleneği sürdürülememiştir. Bundan dolayı alanda bir boşluk oluşmuştur. Polonya’da Türkçe bilen tercümanlar aranırken Lotaryanlı Fransız asıllı François a Mesgnien (Franciszek Meninski, 1620-1698) Polonya’ya gelir. Polonya kralı Jan Kazimierz’in (1609-1672) Türkçe tercümanlığını yapmaya başlar (Emiroğlu-Majda 2012: 5).

F. Meninski, bir süre sonra Polonya kralının temsilcisi olarak İstanbul’a gönderilir. Polonya’ya döndükten sonra Varşova’da Doğu Dilleri Okulu açılması düşüncesini ortaya atar. Lakin Meninski’nin bu projesi maddi imkânsızlıklar yüzünden hayata geçirilemez. Projesi hayata geçirilmemiş olsa da, Türkçenin de aralarında bulunduğu *Thesaurus linguarium orientalium – Turcicae, Arabicae, Persicae* (Viyana, 1680) başlıklı hacimli sözlüğü bu alanda önemli

bir hazinedir. Şarkın önemli üç dilindeki kelimelerin Latince, Almanca, Fransızca, İtalyanca ve Lehçe karşılıkları eserin değerini artırmaktadır. Polonya’da Türkçe, Meninski’nin lügatinden önce başvuru veya lügat tarzı yazılı eserlerde yer alan bir dil değildir. Bu sebeple Türkçe ve Türkçe öğretimi açısından bu sözlük önemlidir. Meninski’nin lügatinden sonra Polonya’da Türk dilinin öğrenilmesiyle ilgili bir diğer mühim kaynak, İstanbul’da 1730’da Alsaslı Holdermann’ın *Grammaire turque* başlığı altında yazdığı eseri, Moskova’da 1777’de adı bilinmeyen biri tarafından kopya edilerek Rusça ve Fransızca gramer kitabı olarak yayımlanır. Bu yayımı da Walenty Majewski kopya ederek Polonya’daki ilk müstakil Türkçe gramer kitabı olan *Gramatyka Turecka* başlığı altında çıkarır (Reychman 1950: 143). Böylece Meninski’nin lügatının Viyana’da yayımlanmasından sonra Türkçenin gramerine ait bir kitap Lehçe olarak yayımlanır. Bu iki eserden sonra Polonya’da Türkçenin öğretimi noktasında ders veya rehber kitapların yazımında artış görülür. Bunlar arasında Viguiet, Chabert, Preindl, Korabinszki, Pianzol’un çalışmaları sayılabilir.

II. Farklı Yollardan Türkçe Öğrenenler

XVI. ve XVII. yüzyılda Polonya’da saray dışında Türkçe öğrenme imkânı sağlayan bir kuruluş yoktur. Ancak başta “Dominikan ve Cizvit” tarikatları olmak üzere diğer bazı tarikatlarda Türkçe öğrenilmeye çalışıldığını kaynaklardan öğrenmekteyiz (Reychman 1950: 47). Bu yüzden Polonya’da Türkçe öğrenilen yer olarak kraliyet sarayı ve soylu ailelerin konakları dışında tarikatları da zikretmek gerekir. Çünkü Osmanlı ve Türk coğrafyasında dinlerini daha rahat yayabilmeleri için Türkçe ve diğer Şark dillerini bilhassa misyonerlerin öğrenmeleri istenmiştir. 1627 yılında Papa Urban VIII, “Dominikan” tarikat mensuplarının Türkiye ve Tatar Türkçesi öğrenmelerini önermiştir. Ancak Polonya’da sadece “Dominikan”lar değil, diğer bazı tarikatlarda da Doğu dilleri öğrenme âdeti vardır. Bu âdet, bilhassa “Cizvit” tarikatı mensubu Teofil Rutka’nın (öl. 1700), İstanbul’da Ali Ufki Bey ile görüşüp Polonya’ya döndükten sonra hız kazanmıştır. Çünkü Rutka, tarikatında Türkçe öğrenilmesini tavsiye etmiş ve bu yüzden o zamanki “Cizvitler” arasında Türkçeye ilgi artmıştır. Tarikatlarda, Şark dillerinin öğrenilmesi için bazı soyluların sponsorluk yaptıklarını kaynaklardan öğrenmekteyiz (Muchlinski 1858: 281).

XIX. yüzyılda Prens Adam Czartoryski, tarikatlarda Şark dillerinin öğrenilmesi konusunda bir araştırma yapılmasını arzu etmiş ve yapılan araştırma sonucunda artık tarikatlarda XVII ve XVIII. yüzyıldaki gibi Türkiye ve Tatar Türkçesinin öğrenilmediği ortaya çıkmıştır (Turkowski 1935: 92, 98-99, 106). Ayrıca kaynaklarda belirtildiğine göre 1740’ta Polonya’daki “Cizvit” tarikatında sadece üç kişinin Türkçe ve Farsça bildiği (tahminen bunların Krusinski, Wiczorkowski, Sadowski veya Borowski olduğu) fakat 1770’e geldiğinde

bu dilleri konuşan hiç kimsenin tarikatta kalmadığı bilinmektedir (Reychman 1950: 39).

Polonyalı savaş esirlerinin de Türkçe öğrendiğini zikretmek gerekir. 1688-1783 yılları arasında Türklerin esir aldığı Polonyalılardan 144'ünü "Trynitarz" tarikatı fidyeye ödeyerek özgürlüklerine kavuşturmuştur. Bunlardan 67'si 10 ila 24 yıl arasında Türkiye'de kaldığı için Türkçe öğrenmiştir (Orlowski 1783: 81-90; Muchlinski 1858: 291). Esirler arasından bazıları Lehçeyi unutturken bazıları da uzun yıllar Türk topraklarında bulunmalarına rağmen Türkçe pek öğrenememişlerdir. Bunlardan Zajerski, Tatarlar arasında 14 yıl esir kalmış ve Türkçe öğrenmiş, Polonya'ya döndüğünde dragoman olarak Türkçe tercümanlık yapmıştır (Rolle 1875-87: 180). Esirlerden bir başkası Antoni Owsinski, 14 yıl kaldığı esirlik hayatından sonra Polonya'ya döndüğünde Dışişleri Dairesinde Türkçe tercüman olarak çalışmaya başlar.

Polonya'nın son kralı Stanislaw August Poniatowski'nin seçiminde (1764) Türkleri ikna etmek ve onun krallığına onay vermelerini sağlamak için konuyu Osmanlıya anlatacak iyi tercümanlara ihtiyaç duyulmuştur. Varşova'dan Piotr Crutta, Hotin'deki Türk paşasına gönderilir ancak ikna edebilecek seviyede Türkçe bilmediği için konu halledilemez (Reychman 1950: 63).

Dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Polonya'da da kendi başına Türkçe öğrenenlere rastlanır. Kaynaklarda belirtildiğine göre Polonya'da kendi kendine Türkçe öğrenenlerden biri Antoni Dzieduszycki, diğeri Kicki'dir. Dzieduszycki, Karadeniz bölgesiyle ticaret yapan biri olduğu için bu maksatla kardeşi Walerian Dzieduszycki de Türkçe öğrenmiştir (Reychman 1950: 90).

Şark dilleri bilen kimselere özenerek veya onların etkisiyle Şark dilleri yahut Türkçe öğrenenler de vardır. Jozef Sulkowski, XVIII. yüzyılın sonunda Jan Potocki'nin etkisiyle Türkçe ve İbranice öğrenir. Türkiye'den Polonya'ya farklı vesilelerle az da olsa göç edenlerden Türkçe öğrenenler de vardır. Waclaw Rzewuski, Türkiye'den Polonya'ya göç eden bir imamdan Türkçe ve Arapça öğrenir. Ayrıca Amiral Ramis Paşa da Polonya'ya göç edenlerden biri olup Rzewuski'nin ondan da Türkçe öğrendiği kaynaklarda vurgulanmaktadır. Rzewuski'nin meşhur tarihçi P. Hammer'den de Türkçe öğrendiği kaynaklarda kaydedilmektedir. "Hipoloji/Atçılık" ile ilgilendiği ve Arap atları hakkında kitap yazdığını da biliyoruz. Rzewuski'nin *Les Mines d'Orient* -ki Avrupa'da Şark üzerine çıkmış ilk dergi (1809-1818) olup- Hammer, Klaproth, de Sacy, Jourdain, Abel de Remusat ile birlikte çıkardığı kaynaklarda zikredilmektedir (Reychman 1950: 138-141). Rzewuski'den geriye Şark edebiyatı bibliyografyası kalmıştır.

III. İstanbul'da Polonya Şark Okulu

XVII. yüzyılda Doğu ile ticaret yolları farklılaşmaya başlayınca ülkeler arasındaki rekabet de artar. Bu sebeple özellikle Batı Avrupa ülkeleri, vatandaşlarının daha rahat ticaret yapmaları için Türkçe bilen tercümanlar yetiştirmek amacıyla İstanbul'da dil okulları açmışlardır. Bunlardan biri de Polonya'nın son Kralı Stanislaw August Poniatowski'dir. Fransız "jeunes de langue"yi örnek alarak İstanbul'da, Polonya Şarkiyat Okulu açtırır. Bahse konu okul, 1766 yılında açılır ve faaliyetlerini 1793 yılına kadar sürdürür. 1795'te Polonya bağımsızlığını tamamen kaybedince ülkenin yurt dışındaki faaliyetleri de biter. Okulun kurulmasının asıl sebebi, Kral Sarayı için Türkçeyi iyi bilen tercümanlar yetiştirmektir. O zaman iyi dil bilen güvenilir tercümanların eksikliğinden dolayı devletin yabancı tercümanlardan hizmet almak zorunda kalması, İstanbul'da böyle bir okulun açılmasını elzem kılmıştır. Ayrıca Türkiye ile daha yakın ilişkiler kurmak amacıyla siyasi ve diplomatik bir hamle olarak bu okulun açıldığını vurgulamak gerekir. Öğretim programında; Türkçe ve Arapça dışında kültür ve sanata dair bilgilerin aktarıldığı dersler de yer almıştır. Böylece Türkoloji eğitimi vermek planlanmıştır (Reychman 1950: 148-149).

IV. Vlnüs Üniversitesinde Şarkiyat ve Türkoloji

XIX. yüzyılın başına gelindiğine, Polonya'da Doğu etütleri için önemli merkezlerden biri Vlnüs Üniversitesidir. Bu üniversitede 1802 yılında Doğu Dilleri Etütleri kurulur. Joachim Lelewel, Gotfryd Grodeck ve Wilhelm Münnich (1826 yılından itibaren Jagiellon Üniversitesi Doğu Dilleri profesörü) gibi meşhur hocaların bu akademik kurumdan yetişmiş olması, Polonya'da Türkoloji çalışmalarının, 123 yıl süren (1795-1918) işgal döneminde de devam ettiğini gösterir. Vlnüs Üniversitesinin programında Türkçe, Farsça ve Arapça dersler dışında edebiyat, tarih ve coğrafya dersleri de vardır. Öğrenciler bilgilerini derinleştirmek ve dil pratiği yapmak için Viyana, Paris, Berlin, Petersburg gibi Türkoloji merkezlerine gönderilmiştir. Bu üniversitede Şarkiyat eğitimi gören öğrencilerden bazıları araştırmacı, bir kısmı diplomat, kimisi tercüman olarak hem Litvanya ve Polonya'da hem de başka ülkelerde çalışmalarını sürdürmüştür. Bazıları da Petersburg, Kazan, Berlin, Viyana'daki Şarkiyat bölümlerine isteyerek veya zorunlu olarak geçmişlerdir. Bunlar arasında Jozef Sekowski (1800-1858), Ignacy Pietraszewski (1799-1869), Antoni Muchlinski (1808-1878), Aleksander Chodzko (1804-1891), Jozef Kowalewski (1801-1878) ve August Kosciesza-Zaba (1801-1894) gibi ünlü doğu bilimciler sayılabilir (Reychmen 1950: 130).

1830 yılında Vlnüs Üniversitesi Rus Çarlığı tarafından kapatılınca, 1918 yılında Polonya bağımsızlığına tekrar kavuşuncaya kadar ülkede akademiler-

de doğu dilleri öğrenme imkânı ortadan kalkar. Doğu etütleri ile ilgilenenler, Petersburg, Viyana ve Paris Üniversitelerine bu alanda eğitim almak için gitmişlerdir. Bu sayede, Polonya bağımsızlığına tekrar kavuştuğunda yurt dışında eğitim almış olan ve modern Polonya Doğu Bilimciliğini kurmaya hazır oryantalistler az da olsa vardır. Bunlardan en meşhuru Krakov'da Jagiellon Üniversitesinde Şarkiyat Kürsüsünü kuran Tadeusz Kowalski'dir (1889-1948).

V. Krakov, Jagiellon Üniversitesinde Şarkiyat ve Türkoloji

1364'te kurulan Jagiellon Üniversitesinde Doğu dillerine yönelik bilimsel ilgi XVI. yüzyıla kadar dayanır. XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla Doğu dillerinden seçilen ve İncil'in yorumlanmasına yardımcı olan İbranice, Aramice, Süryanice ve Keldanice gibi diller, Teoloji Bölümünün bünyesindeki birimlerde öğretilmiştir. Teoloji Bölümünden Felsefe Bölümüne geçen Doğu dilleri öğretimine, 1849 yılında Türkçe ve Arapça da eklenir. Bu yönüyle Jagiellon Üniversitesi Felsefe Fakültesindeki Şarkiyat eğitimi Polonya'da Türk dili ve kültürü üzerine araştırmaların yapıldığı eski merkezlerden biridir. (1818). Bu kürsü, Prof. Wilhelm Münnich'in yönetiminde 1827'ye kadar araştırmalarını sürdürmüş ve 1832'de üniversite içinde yeni bir Şarkiyat Araştırmaları Merkezi kurulmuştur. Merkezin başında, Viyana Şarkiyat Akademisinde yetişmiş; Arabist, Türkolog ve İranist Prof. J. Ch. Schindler bulunmuştur. Bu üniversitedeki Doğu araştırmalarının gelişmesi için Joachim Lelewel tarafından sunulan proje hayata geçirilememiş, Polonya'nın yeniden bağımsızlığına kavuşmasına kadar (11 Kasım 1918) yeterli ölçüde gelişmemiştir. I. Dünya Savaşı'nın başladığı yıl *Rocznik Orientalistyczny / Şarkiyat Yıllığı* (1914) başlıklı derginin yayına başlaması, Şarkiyat alanındaki bilimsel çalışmaları teşvik etmiştir.

Polonya Cumhuriyeti kurulduğunda (1918) Polonya Bilimler Akademisi Krakow Şubesinde Doğu Araştırmaları Komitesi kurulur (1919). Bu akademi- de sadece üniversite öğrencilerine değil, halka yönelik doğu ülkeleri hakkında bilgilendirme toplantıları da düzenlenmiştir. Polonya yeniden bağımsızlığına kavuşunca, Jagiellon Üniversitesindeki Şarkiyat Merkezi, Katedra Filologii Orientalna adıyla birkaç bölümün birlikte eğitim yaptığı bir yapıya (katedraya) çevrilir (1919). Kurucu başkanlığına Türk dili, edebiyatı ve tarih uzmanı, aynı zamanda Arabist ve Persolog Prof. Dr. Tadeusz Kowalski getirilir. Polonya Cumhuriyeti'nin kuruluşundan kısa süre sonra Krakov'da bir Türkoloji Bölümünün açılması; 1795-1918 arasında Avrupa haritasında devlet olarak mevcut olmayan fakat sadece Osmanlı Devleti tarafından işgali kabul edilme- yen Polonya'nın, yeniden bağımsız bir devlet olması için (Haziran 1916'dan Eylül 1917'ye) Galiçya Cephesi'nde Alman, Avusturya, Macaristan ve bir kısım Polonyalılarla birlikte Ruslara karşı savaşan ve Ukrayna'dan Macaris-

tan'a, Polonya'dan Slovakya'ya pek çok yerde şehit düşen 12.000'den fazla Türk askerine bir minnet ifadesi olarak da değerlendirilebilir.

VI. Lviv, Jan Kazimierz Üniversitesi Türkoloji Merkezi

Avrupa'da Türkoloji, müstakil bir bilim dalı olarak XIX. yüzyılda ortaya çıkar. Wilhelm Thomsen'in *Orhun Abideleri*'ni okuduğu ve bu konuda yazılarını neşrettiği 1880'li yıllarda Türkoloji, Avrupa'da daha çok dikkat çeker. Eylül 1889'da yapılan Müsteşrikler Kongresi'nden sonra Türkolojiye ilgi artar. Lviv'deki Jan Kazimierz Üniversitesinde 1924'te açılan Türkoloji birimi de bu ilginin ürünüdür. Lviv Üniversitesinde Prof. Władysław Kotwicz ve Prof. Zygmunt Smogorzewski'nin girişimiyle Türk dili ve edebiyatı dersleri başlar. Ayrıca eski devirlerde Lviv, Ön, Doğu ve Orta Asya ile bağlantıları olan önemli bir kültür ve ticaret merkezidir. O zamanlar Lviv'de, Türkçe konuşan Ermenilerin ve Yahudilerin yaşadığı bilinmektedir (Dubinski 1986: 30). Ayrıca, bu şehre birçok Türk ve İranlı ve başka ülkelerden tüccar geldiği için onlar sayesinde Yakın Doğu dillerine ve kültürlerine karşı ilgi her zaman canlıdır. Lviv'deki Türkoloji Merkezi, II. Dünya Savaşı'na kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Lviv Ukrayna, Vlnüs ise Litvanya sınırları içinde kalınca Krakov ve Varşova, Polonya Türkoloji'sinin merkezi olur.

VII. Varşova Üniversitesinde Şarkiyat ve Türkoloji

I. Dünya Savaşı'ndan sonra düzenli olmamakla birlikte Varşova Üniversitesinde Doğu dilleri üzerine seminerler ve dersler verilir. Bu üniversitede Prof. S. Schayera'nın girişimiyle Şarkiyat Enstitüsü kurulur (1932). Avrupa'da yeni Türkoloji merkezlerinin açılmasında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin etkisini de unutmamak gerekir. Enstitüde Arabistik, Türkoloji ve İranistik, üç bölüm birarada 1934'te Karay asıllı Prof. Dr. Ananiasz Zajaczkowski (1903-1970) tarafından açılır. Türkoloji ise 1935'te müstakil "kürsü" olarak faaliyetlerine başlar. II. Dünya Savaşı'nda Türkoloji'nin de bulunduğu enstitü binası bombalanınca derslere ara verilir. Savaş döneminde Krakov'a giden ve bir süre oradaki Türkoloji'de dersler veren A. Zajaczkowski, savaştan sonra Varşova'ya döner ve Türkoloji'yi tekrar faal duruma getirir. 1948-1949 öğretim yılında Türkoloji, bu defa müstakil bölüm olarak yeniden eğitime başlar (Trjarski 1983: 27).

II. Dünya Savaşı, Polonya şarkiyatına hem yetişmiş insan açısından hem de maddi bakımdan büyük darbeler vurmuştur. Eylül 1939'daki Alman bombardımanında Varşova Üniversitesinin binaları ve kütüphanelerindeki kitaplar yanmıştır. Lviv'deki Türkoloji merkezinin faaliyetleri de durmuştur. Savaş bittince kısa zamanda toparlanan Krakov ve Varşova Şarkiyat Enstitüleri ve Türkoloji Bölmeleri tekrar çalışmalarına devam etmiştir. II. Dünya savaşından

sonra Polonya’da Türkoloji etütleri hızla güçlenir, araştırmacıların ve fakülteyi bitiren öğrencilerin sayısı artar. Savaştan sonraki Türkoloji programında savaş öncesine oranla daha çok çağdaş Türkçeye ağırlık verilir. Fakat Osmanlı Türkçesi her zaman önemini korumuştur.

VIII. Polonya Bilimler Akademisinde Şarkiyat ve Türkoloji

Varşova Üniversitesi dışında Varşova’da Instytut Wschodninin içinde Szkoła Wschodoznawczada Türkçe dersler verilir (Dubinski 1986: 28). 1952-1969 yılları arasında Varşova’daki Polski Akademia Nauki / Polonya Bilimler Akademisinde Türkoloji alanında pek çok araştırma yapılır. Bu araştırmaların en önemlileri şunlardır: Zygmunt Abrahamowicz tarafından hazırlanan; *Katalog dokumentów tureckich cz. I. Dokumenty do dziejów Polski i krajów ościennych w latach 1455-1672 / 1455-1672 Yılları Arasında Polonya ve Komşularına Dair Belgeler, Türkçe Belgeler Kataloğu I*, (Varşova, 1959) ve Tadeusz Majda tarafından hazırlanan; *Katalog rękopisów orientalnych ze zbiorów Polskich. Katalog rękopisów tureckich i perskich / Polonya Şark Elyazmaları Koleksiyonlarındaki Türkçe ve Farsça El Yazmaları Kataloğu*, (Red.) S. Strelcyńska ve A. Zajączkowski, C. V, (Varşova, 1967) veya Edward Tryjarski tarafından hazırlanan; *Dictionnaire armeno-kiptchak d’apres trois manuscrits des collections viennoises, C. 1-4 / Viyana Koleksiyonlarındaki Üç Elyazması Sonrası Ermeni-Kıpçakça Sözlük* (Varşova, 1968-1972). Bu eserler, Polonya Bilimler Akademisinde Sosyalizm döneminde Polonyalı Türkologların Türkoloji alanına sundukları önemli çalışmalardır.

IX. Poznan Adam Mickiewicz Üniversitesinde Şarkiyat ve Türkoloji

7 Mayıs 1919’da Poznan üniversitesi açılıncaya kadar bu şehirde, 1519’da kurulan Akademia Lubransians veya Akademia Posnaniensiste (Nowacki 1964: 679-681) Şarkiyat ile ilgili birkaç kitap yayımlanır. 1919’dan itibaren Poznan’daki Şarkiyat çalışmalarını üç döneme ayırarak incelemek mümkündür (Banczerowski 1990: 13).

1. 1921-1945: Bu dönem, Poznan’da Şarkiyat çalışmalarının başlangıç devridir. Krakov’da Jagiellon Üniversitesinde Şarkiyat eğitimi alan Antoni Smieszek (1881-1943) Rusların esaretinden kurtulup Poznan’a dönünce, Sanskrit ve Şark dilleri uzmanı (Rajter 2003: 97-98) olarak 1921-1933 yılları arasında Poznan Üniversitesinde daha çok filoloji ağırlıklı çalışmalar yapar. Aynı yıllarda Krakov’da Tadeusz Kowalski, Lviv’de Władysław Kotwicz Şarkiyatı iyi bir şekilde yapılandırır. Poznan’da Antoni Smieszek pek başarılı işler yapamaz (Jankowski 2007: 138). 1922’den itibaren seminerler veren Profesör Smieszek, Eylül 1933’e kadar çalıştığı Poznan Şarkiyatta sadece iki öğrenci yetiştirebilmiştir. Eylül 1933’te Varşova Üniversitesine geçer. Onun

ayrılışından sonra II. Dünya Savaşı’nın bitimine kadar Poznan’da Şarkiyat ile ilgili pek çalışma yapılmaz.

2. 1945-1986: 2. dönem sadece dil değil Asya ve Afrika ülkeleri üzerine arkeoloji, etnoloji, tarih, coğrafya, hukuk ve sosyoloji gibi farklı alanlarda çalışmaların yapıldığı bir devirdir. Savaştan sonra Lviv, Polonya sınırlarının dışında kaldığı için oradan Poznan’a antropolog ve etnolog Prof. Jan Czekanowski gelir. Bu dönemde sadece o, Polskie Towarzystwo Orientalistyczna / Polonya Orientalistler Birliğinin çalışmalarına katılır. Czekanowski, Karaylar üzerine antropolojik bir kitap yayımlar (1947). 1955’te üniversiteye Adam Mickiewicz’in adı verilir. Üniversitede Şarkiyat çalışmaları bu dönemde sistematik bir şekilde ilerlemez çünkü bir profesörden başka Şarkiyat ile uğraşan başka kimse yoktur. 1973’te Instytut Jezykoznawstwa açılır ve 1986’da bu enstitünün içinde Asya ve Afrika dilleri bölümü faaliyete geçer.

3. 1986 ve sonrası: Bu dönemde sosyalizm çökmeye başlarken, 1991’de Instytut Jezykoznawstwa iki bilim dalına ayrılır. 1994’te Katedra Jezykoznawstwa Katedra Orientaliski ve Baltologi olarak değişir. 1982’de bu üniversitede çalışmaya başlayan Prof. Henryk Jankowski ile –bu üniversitedeki diplomalı ilk Türkolog– Adam Mickiewicz Üniversitesinde Türkoloji araştırmaları ihtisas alanı olarak başlar. Bu yüzden Poznan’daki Türkoloji araştırmalarını H. Jankowski’nin bu üniversitede çalışmasıyla başlatmak mümkündür. Fakat Türkoloji bölümü, Jankowski’nin üniversitede çalışmaya başlamasından 20 yıl sonra, 2002’de lisans öğrencileri almaya başlamıştır. 1 Mayıs 2005’te Katedra Orientalistyk, Instytut Orientalistyczny çevrilir. İkinci birim ise Instytut Jezykoznawstwa olarak faaliyetlerine devam eder. İki enstitüde de doğu araştırmaları yapılmaktadır. Poznan’daki Şarkiyat Enstitüsünde Türkoloji, Moğolistik ve Koreanistik birlikte yapılandırılmıştır. Türkoloji bölümünde Türkiye Türkçesi yanında Kazak Türkçesi de öğretilmektedir.

Günümüz Polonyası’nda Türkçe öğretimi ve Türkoloji araştırmaları bir yandan Krakov, Varşova ve Poznan Türkoloji ve Orta Asya Halkları Bölümlerinde diğer yandan Vroclav ve Lodz Üniversitelerindeki Türkçe kurslarla devam etmektedir. Vroclav üniversitede II. Dünya Savaşı’ndan sonra 1946 yılında Türkçe öğretimi başlamış, fakat 5 yıl sürmüştür. Beş yıllık sürede bu üniversitede bir yüksek lisans bir de doktora tezi hazırlanmıştır. Lodz Üniversitesinde ise 2008’den beri Türkçe dersler verilmektedir. 2010 yılından itibaren Yunus Emre Enstitüsü Varşova’da Türkçe öğretimi sürmektedir. Ayrıca Vroclav’da “Nasza Turcja/Bizim Türkiye, Hajal/Hayal” ile Varşova’da “Lisan” adlı Türkçe kurslar veren iki özel kuruluş vardır. Eğer Polonya’da yeni Türkoloji bölümü açılacak ise bu; Vroclav, Lodz ve Şarkiyat Enstitüsü kurulmaya çalışılan Gdansk üniversitelerinde olabilir. Ancak üç üniversitede de alt yapı ve öğretim üyesi sorunu bölüm açmaya şimdilik uygun değildir.

Sonuç

Türkiye-Polonya ilişkilerinin XV. yüzyılda başlamasıyla, Türkçeye ve Türk kültürüne evvela Polonya kraliyet sarayı çevrelerinde daha sonra aristokratlar ve halk arasında ilgi artar. XVI. yüzyılda Polonya sarayında Türkçe bilen tercümanlar yetiştirilir ve Türkçe belgeler ile Türk kültürüne dair eserler Lehçeye çevrilmeye başlar. Bilhassa Polonya'nın doğusunda ve güneyinde yaşayan soylu aileler arasında ve bazı tarikatlarda Türkçe öğrenildiğini vurgulamak gerekir.

Polonya akademilerinde ilk Şarkiyat ve Türkoloji araştırmaları, 1802'de Vılñs Üniversitesi'nde başlar. Bu üniversitede XIX. yüzyıl boyunca Şarkiyat etütleri sistemleştirilmeye çalışılır. XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Krakov'da Jagiellon (1919) ve Lviv'de Jan Kazimierz (1924) Üniversitelerinde Türkoloji Bölümleri açılır. Varşova Üniversitesi'nde 1932'de açılan Şarkiyat Enstitüsü kısa sürede hızlı gelişme kaydeder. Ancak II. Dünya Savaşı'nda bütün alanlarda olduğu gibi Türkoloji alanında da savaştan dolayı duraklama söz konusudur. Lakin savaştan sonra hem Krakov, hem Varşova Türkoloji bölümleri kısa sürede toparlanır. Savaştan önceki dönemde olduğu gibi 1950'li yıllardan itibaren hem Türkçe öğretiminde hem de Türkoloji araştırmalarında nitelik ve nicelik bakımından hızlı gelişme görülür. XXI. yüzyıla girerken ise Poznan Adam Mickiewicz Üniversitesi'nde (2002) Türkoloji bölümü kurulur.

2000'li yıllardan itibaren üniversiteler dışında farklı şehirlerdeki bazı özel kurslarda, 2010'dan itibaren Yunus Emre Enstitüsü-Varşova'da Türkçe öğretilmeye başlanır. Bu konuda Yunus Emre Enstitüsü-Varşova'nın önemli dil öğretim projelerinden biri, Polonya'daki devlet liselerinde Türkçe öğretimidir. 2016 itibarıyla Varşova'da üç lisede, ikisinde ikinci zorunlu yabancı dil, birinde seçmeli dil olarak Türkçe öğretilmektedir. Son zamanlarda Polonya'da Türkçe öğretimi, üniversitelerdeki Türkoloji bölümleri yanında, Yunus Emre Enstitüsü-Varşova'da, devlet liselerinde ve özel kuruluşlarda olmak üzere farklı kollardan sürmektedir. Böylece Polonya'da Türkçe öğretimi, giderek daha yaygınlaşan ve yeni kuruluşlarla genişleyerek farklı şehirlerde yaşayanlar tarafından öğrenilmek istenen bir dil hâline gelmiştir.

Kaynaklar

- BANCZEROWSKI, Jerzy (1988), "Orientalistyka Poznanska", *Sprawozdania Poznanskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Wydział Filologiczno-Filozoficzny*, S.105, s. 12-18.
- BARANOWSKI, Bohdan (1945-1946), "Ormianie w służbie dyplomatycznej Rzeczypospolitej", *Mysl Karaimska*, I, Wrocław, s. 119-137.
- BARANOWSKI, Bohdan (1950), *Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku*, Łódź.
- DEBÍCKÍ, Ludwik (1884), *Pierwsi orientaliści i archeolodowie Polsce*, Puławy.

- DUBIŃSKI, Aleksander (1986), "Turkologia", *Instytut Orientalistyczny Uniwersytetu Warszawskiego 1932-1982*, Varşova.
- EMİROĞLU, Öztürk-Tadeusz Majda (2012), *Polska Bibliografia Turkologiczna*, Varşova.
- JANKOWSKI, Henryk (2007), *Szkie z dziejow Polskiej orientalistyki C.IV*, Varşova, s. 127-171.
- KALUZYŃSKI, Stanisław (1994), "Uniwersyteckie studia orientalistyczne w Polsce", *Przeгляд Orientalistyczny*, S. 1-2 (169-170), s. 3-13.
- KRZYŻANOWSKI, Julian (1936), "O powiastkach orientalnych Krasickiego", *Prace historyczno literackie ku czci Ignacego Chrzanowskiego*, Krakow, s. 216-228
- NOWACKI, Jozef (1964), *Archidiecezja Poznanska w granicach historycznych i jej ustroj*, Poznan.
- MUCHLIŃSKI, Antoni (1858), *Materiały do dziejow Kosciola polskiego z jezykow wschodnich*, C. II, Varşova.
- ORLOWSKI, Adam (1783), *Zebanie wszystkich redempcyi, które prowincya polska Zakonu Najświetszej Trójcy od wykupienia niewolników w kraiach tureckich i tatarskich od roku 1688 do roku 1783* Varşova.
- RAJTER, Mirosław (2003), „Zycie i dorobek naukowy profesora Smieszka – założyciela i kierownika Katedry Orientalistyki na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w latach 1921-1933, Poznan, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- REYCHMAN, Jan (1950), *Znajomosc i nauczanie jezykow orientalnych w Polsce XVIII w.*, Wrocław.
- ROLLE, Antoni Jozef (1875-1887), *Opowiadania historyczne VII*, Lviv.
- SIEMIENS, Lucyana (1853), *Zywot i pamietnik Stanisława Malachowskiego*, Krakow.
- STACHOWSKI, Stanisław (2005), *Glosariusz turecko-polski*, Krakow.
- STARZENSKI, Michal (1914), *Na schylku dni Rzeczypospolitej*, Varşova.
- TRYJARSKI, Edward (1968-1972), *Dictionnaire armeno-kiptchak d'apres trois manuserits des collestons viennoises*, C.1-4, Varşova.
- TURKOWSKI, Tadeusz (1935), *Materiały do dziejow literatury i oswiaty na Litwie i Rusi: z archiwum drukarni i ksiegarni Jozefa Zawadzkiego w Wilnie z lat 1805-1865*, Vilmüs.
- WALISZEWSK, Kazimierz (1894), *Ostatni posel polski do Porty Ottomańskiej, Akta legacji stambulskiej Franciszka Piotra Potockiego starosty rzeckiego*, C. 1, Paris.
- Yoldaki Elçi Osmanlıdan Günümüze Türk-Leh İlişkileri / Posel w Drodze Stosunki Turcko-Polskie od Czasow osmanskich do Dnia Dziejszego*, (2014), Yayımlayan: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul.
- ZAJACZKOWSKI, Włodzimierz (1983), *Turkic studies in Cracow*, (Red: W. Tyloch), s. 21-24.